

LBRIS

We know
books

CERCETAREA EDUCAȚIONALĂ

VOLUMUL II

REPERE METODOLOGICE ȘI INSTRUMENTALE

Cuprins

CAPITOLUL X.

METODE DE CERCETARE ÎN EDUCAȚIE – *Emanuel-Sebastian Turda,*

Claudia-Alina Crișan, Ion Albuiescu.....9

X.1. Metodele de cercetare – delimitări conceptuale.....9

X.2. Metodele de cercetare – clasificări11

X.3. Metoda observației15

X.3.1. Delimitări conceptuale 15

X.3.2. Tipologii ale metodei observației..... 16

X.3.3. Caracteristicile metodei observației 19

X.3.4. Avantajele și dezavantajele metodei observației..... 22

X.3.5. Modalități de colectare a datelor 23

X.4. Metoda interviului.....23

X.4.1. Delimitări conceptuale 23

X.4.2. Tipologii ale metodei interviului 23

X.4.3. Avantajele și dezavantajele metodei interviului 31

X.4.4. Modalitate de colectare a datelor..... 32

X.5. Metoda focus grup32

X.5.1. Delimitări conceptuale 32

X.5.2. Etapele metodei focus grup..... 34

X.5.3. Avantajele și dezavantajele metodei focus grup 37

X.5.4. Modalitate de colectare a datelor..... 38

X.6. Metoda anchetei/ sondajului38

X.6.1. Delimitări conceptuale 38

X.6.2. Particularitățile metodei sondajului..... 39

X.6.3. Etapele planificării sondajului 41

X.6.4. Tipuri de sondaj	42
X.6.5. Avantaje și dezavantaje.....	46
X.6.6. Instrumente de colectare a datelor	48
X.7. Metoda studiului de caz	48
X.7.1. Delimitări conceptuale	48
X.7.2. Particularitățile metodei studiului de caz	49
X.7.3. Tipologii ale studiului de caz	50
X.7.4. Metodologia studiului de caz.....	50
X.7.5. Avantajele și dezavantajele metodei studiului de caz.....	53
X.7.6. Instrumente de colectare a datelor	53
X.8. Metoda experimentului	54
X.8.1. Delimitări conceptuale	54
X.8.2. Particularitățile metodei experimentului	54
X.8.3. Tipuri de experimente în științele educației	57
X.8.4. Avantajele și dezavantajele metodei experimentului.....	57
X.8.5. Instrumente de colectare a datelor	58
X.9. Metoda analizei de conținut	58
X.9.1. Delimitări conceptuale	58
X.9.2. Etapele metodei analizei de conținut.....	59
X.9.3. Avantajele și dezavantajele metodei analizei de conținut	62
X.9.4. Modalități de colectare a datelor	63
Bibliografie	63

CAPITOLUL XI.

INSTRUMENTE DE COLECTARE A DATELOR

– <i>Claudia-Alina Crișan, Emanuel-Sebastian Turda, Ion Albulescu</i>	73
XI.1. Instrumentele de colectare a datelor – generalități	73
XI.1.1. Delimitări conceptuale.....	73
XI.1.2. Cerințele fundamentale ale instrumentelor de colectare a datelor.....	76
XI.1.3. Tipologia instrumentelor de colectare a datelor	78
XI.2. Formularele de anchetă	79
XI.2.1. Delimitări conceptuale.....	79
XI.2.2. Etapele construcției formularelor de anchetă.....	80

XI.2.3. Chestionarul	84
XI.2.4. Opinionarul sau chestionarul de opinie	91
XI.2.5. Scalele de atitudini	93
XI.2.6. Scalele de evaluare	100
XI.3. Protocoalele	103
XI.3.1. Listele de verificare	104
XI.3.2. Grilele de observație.....	106
XI.3.3. Protocolul de interviu	112
XI.4. Testele.....	120
XI.4.1. Testele psihometrice.....	121
XI.4.3. Testele de cunoștințe/ pedagogice.....	132
Bibliografie	139
 CAPITOLUL XII.	
METODE ȘI INSTRUMENTE DE MĂSURARE,	
PREZENTARE ȘI PRELUCRARE CANTITATIVĂ A DATELOR	
– <i>Ciprian Baci, Emanuel-Sebastian Turda, Ion Albulescu</i>	147
XII.1. Statistica descriptivă	147
XII.2. Statistica inferențială	151
XII.3. Comparația statistică	155
XII.4. Utilizarea programului Microsoft Excel pentru prelucrarea matematico-statistică și prezentarea datelor.....	163
XII.4.1. Utilizarea funcțiilor statistice pentru analiza datelor.....	163
XII.4.2. Utilizarea pachetului de analiză pentru prelucrarea datelor .	169
Bibliografie	188
 CAPITOLUL XIII.	
ANALIZA ȘI PRELUCRAREA DATELOR	
ÎN CERCETAREA CALITATIVĂ – <i>Claudia-Alina Crișan</i>	189
XIII.1. Analiza calitativă a datelor – delimitări conceptuale	189
XIII.2. Perspectiva procesuală a codării datelor calitative	191
XIII.3. Metode și strategii de codare	193

XIII.4. Codarea manuală vs. codarea asistată de calculator – CAQDAS	203
XIII.5. Validitate și fidelitate în cercetarea calitativă	212
XIII.6. Etica privind manipularea datelor în cercetarea calitativă	214
Bibliografie	217
 CAPITOLUL XIV.	
ÎNTOCMIREA RAPORTULUI DE CERCETARE	
CALITATIVĂ – <i>Claudia-Alina Crișan</i>	221
XIV.1. Raportul de cercetare – delimitări conceptuale	221
XIV.2. Strategii în elaborarea raportului de cercetare	222
XIV.3. Formularea argumentelor convingătoare	227
XIV.3.1. Argumentarea științifică în rapoartele de cercetare – delimitări conceptuale	227
XIV.3.2. Strategii de argumentare științifică	229
XIV.3.3. Repere în construirea argumentelor științifice	229
XIV.4. Componentele raportului de cercetare calitativă	235
XIV.4.1. Pașii în redactarea raportului de cercetare calitativă.....	235
XIV.4.2. Raportul de cercetare calitativă	237
XIV.5. Modalități de expunere a rezultatelor cercetării calitative	239
XIV.5.1. Raportul științific	240
XIV.5.2. Raportul adresat publicului larg	241
XIV.5.3. Prezentarea de tip poster	242
Bibliografie	246

CAPITOLUL X.

Metode de cercetare în educație

X.1. Metodele de cercetare – delimitări conceptuale

În cercetarea educațională sunt utilizate metode specifice de colectare și analiză sistematică a datelor, selectate de fiecare dată în funcție de tipologia investigației ce urmează a fi întreprinsă. Pentru a evita eventualele confuzii se impune, mai întâi, o clarificare terminologică și o diferențiere clară între *metoda de cercetare* și *metoda didactică*. Astfel, *metodele de cercetare* sunt proceduri specifice utilizate de către cercetător în colectarea și analiza datelor pentru a investiga și identifica fenomene, situații, fapte și relații dintre acestea. În schimb, *metodele didactice* sunt proceduri prin care cadrul didactic provoacă învățarea elevilor.

Într-o investigație științifică, metodele de cercetare reprezintă modalități în care se demarează procedura de colectare a datelor. Așadar, metoda de cercetare face trimitere la acțiunile cercetătorului, respectiv la modalitatea în care acesta își croiește demersul de strângere a datelor necesare. Desigur, există situații în care însuși cadrul didactic este cercetătorul. Într-o astfel de situație, el trebuie să înțeleagă clar delimitarea celor două roluri, respectiv rolul de cadru didactic (unde folosește metode didactice) și rolul de cercetător (unde colectează și analizează datele din cadrul procesului educațional). Pentru a elimina orice fel de confuzie, este important să înțelegem faptul că metodele didactice pot deveni variabile în cadrul unei cercetări, dacă se dorește investigarea diferitelor aspecte ce țin de acestea, însă nici într-un caz nu sunt proceduri prin care să se colecteze date.

Aceste confuzii au apărut adesea fie datorită suprapunerii etichetelor lingvistice în cele două domenii (didactic – cercetare), fie a unor elemente care stau la baza realizării lor. Dintre cele mai frecvente astfel de situații putem menționa: observația didactică vs. observația sistematică, conversația didactică vs. ancheta, învățarea empirică vs. cercetarea empirică, experimentul didactic vs. experimentul științific (cu toate tipologiile designului experimental), studiul de caz utilizat în scop didactic vs. studiul de caz utilizat în scop de cercetare, brainstorming vs. focus grup etc.

În strânsă relație cu metodele de cercetare sunt *tehnicile și instrumentele de cercetare*. Chiar dacă termenii sunt adesea considerați ca fiind interschimbabili, la nivelul literaturii de specialitate cele două concepte sunt clar delimitate. Prin urmare, metodele de cercetare indică procedura de realizare a actului de investigație (acțiunea cercetătorului), iar instrumentele reprezintă mijlocul de realizare a acestui demers (uneltele științifice). Kothari (2004, p. 7) delimitează aceste concepte astfel: „tehnicele de cercetare se referă la comportamentul și instrumentele pe care le folosim în efectuarea operațiunii de cercetare, iar metodele de cercetare se referă la comportamentul și instrumentele utilizate în selectarea și construirea tehnicii de cercetare”. Așadar, metodele de cercetare sunt mult mai generale, ele generând tehnici de colectare a datelor. Pentru a facilita o mai bună înțelegere prezentăm mai jos câteva exemple în acest sens.

Tabelul nr. 1.X. Relația dintre: tipul de cercetare – metodă de cercetare – instrumentul de cercetare – tehnicile de investigare

Tip de cercetare	Metoda de cercetare	Instrument de cercetare	Tehnici de cercetare
Investigativă	Observația	Grila de observație	Notarea comportamentelor vizate, înregistrări audio-video ș.a.
	Ancheta	Chestionarul	
	Focus grup	Grila focus grup	
	Interviul	Grilă interviu	
Experimentală	Experimentul	Testul psihometric	Înregistrarea răspunsurilor în formulare standard
		Testul sociometric	
		Teste de evaluare a cunoștințelor/	Desen, completare de propoziții creion-hârtie, format electronic etc.
		Teste docimologice	
	Grila de observație	Notarea comportamentelor vizate, înregistrări video etc.	

Metodologia cercetării reprezintă modalitatea de proiectare și realizare a

demersului de cercetare, în spatele acesteia aflându-se pașii, componentele și logica întrepătrunderii acestui puzzle științific. În acest context, metodologia de cercetare este un concept amplu ce include în componența sa, metodele și instrumentele de cercetare, alături de întrebările și ipotezele cercetării, eșantionul de participanți, designul cercetării și altele. Așadar, metodele de cercetare nu sunt sinonime cu metodologia de cercetare, acestea fiind doar o parte componentă a acesteia.

X.2. Metodele de cercetare – clasificări

Metodele de cercetare sunt parte integrantă a metodologiei de cercetare, iar selectarea unei metode sau a unui pachet de metode se află în strânsă relație cu designul de cercetare pentru care s-a optat, în funcție de ipoteza de lucru stabilită. Așadar, în procesul de selecție a metodelor de cercetare, trebuie avute în vedere două elemente cheie:

1. Modalitatea de colectare a datelor.
2. Modalitatea de analiză a datelor colectate.

A. Metode de colectare a datelor

Metode de cercetare cantitativă vs. metode de cercetare calitativă

La fundamentul cercetării educaționale se află metoda științifică care face apel la întrebări direcționate și modalitatea de manipulare a variabilelor, identificându-se în acest mod sistematizarea informațiilor privind diversele aspecte investigate (Lodico et al., 2010). Pentru a găsi răspunsurile adecvate la întrebările ridicate, cercetătorul analizează o serie de date pe care le colectează prin metode specifice în conformitate cu tipul de cercetare pentru care a optat. Așadar, în baza obiectivelor de cercetare propuse se va stabili tipologia datelor necesare a fi culese și interpretate. În acest context se discută despre date cantitative vs. calitative și implicit tipologia metodelor de cercetare specifice fiecărei dintre acestea.

Cercetarea calitativă folosește datele de natură descriptivă, iar metodele de cercetare utilizate în acest sens sunt: observația, interviurile,

analiza de conținut și studiul de caz (Yates, 2004). Prin urmare, datele calitative sunt utilizate în situația în care rezultatele nu pot fi cuantificate numeric, însă pot oferi informații de profunzime asupra unui fenomen, situație, fapt. *Metodele de cercetare calitative* oferă o mare flexibilitate asupra datelor, existând posibilitatea de ajustare a tehnicilor de lucru în funcție de evoluția demersului investigativ și a calității informațiilor culese. În pofida vastității datelor colectate, adesea cercetătorul selectează doar o mică parte dintre acestea, care sunt interpretate specific (vezi Capitolul XIII) și rareori le generalizează pe eșantioane largi de populație (vezi Capitolul XIV).

În cazul în care se dorește o analiză mai tehnică a unui subiect de cercetare care implică testarea unor ipoteze de lucru se impune colectarea datelor de natură cantitativă. Plecând de la premisa că există o singură realitate care poate fi explicată prin date numerice culese de la eșantioane reprezentative statistic (vezi Capitolul IV), cercetarea cantitativă rareori se bazează pe analiza datelor numerice și generalizarea rezultatelor la alte contexte educaționale (vezi Capitolul XII și Capitolul XIV).

Datele obținute pot fi utilizate pentru a descrie într-o modalitate sistematică și riguroasă, anumite aspecte investigate, generând în același timp date reproductibile. Pentru a atinge un asemenea obiectiv, cercetătorul are nevoie pe de o parte de eșantioane largi de populație, iar de pe altă parte de cunoștințe temeinice în prelucrarea statistică a datelor. Cele mai utilizate *metode de cercetare cantitativă* sunt: experimentul, ancheta și meta-analiza (Lodico et al, 2010). În funcție de cantitatea datelor culese se poate apela de asemenea și la alte metode de cercetare calitativă cu specificația ca datele să fie reprezentative statistic și cuantificabile numeric.

Noile abordări de cercetare se orientează în ultima perioadă spre o *cercetare mixtă* ce include atât cercetarea de natură calitativă, cât și cea cantitativă, considerându-se că focusarea pe un singur tip de cercetare oferă informații reducionista (Kincheloe, 2004). Așadar, cercetarea mixtă este o cercetare mult mai pragmatică care încearcă pe de o parte să identifice aspecte reprezentative asupra unui fenomen din sfera mediului educațional, iar pe de altă parte să ofere o analiză în profunzime a acestuia. Adepții acestei abordări susțin că mediul educațional este unul foarte complex care se află

la confluența mai multor domenii de cercetare: psihologie, sociologie, filosofie, antropologie etc, iar abordarea strictă doar pe un anumit domeniu nu poate explica amploarea fenomenelor existente. În acest context, Kincheloe (2004) le propune cercetătorilor să utilizeze abordări multiple de cercetare pentru diferite constructe teoretice. Acest lucru presupune îmbinarea metodelor calitative de cercetare cu cele cantitative, precum și utilizarea unei metodologii comune diferitelor domenii la confluența cărora se află fenomenul educațional.

Îmbinarea datelor numerice cu a celor descriptive sunt cunoscute în literatura de specialitate ca *proces de triangulare*, descrise de către Barrow în lucrările sale ca modalitate de validare a datelor obținute prin trei surse de natură calitativă și cantitativă (spre exemplu: anchetă pe bază de chestionar, focus grup și interviu) (Gorard & Taylor, 2004; Woods & Barrow, 2006). Tipurile de cercetări care se pretează pentru o astfel de abordare sunt cercetările-acțiune și cercetările ce vizează eficiența unor programe educaționale (Brown et al., 2015; Hendricks, 2016; McNiff, 2016). Opțiunea pentru o astfel de *abordate mixtă* are în vedere unul dintre cele trei scenarii (Mertler, 2013):

1. *metoda explicativă mixtă*: cercetarea debutează cu colectarea datelor numerice (cantitativ) urmată de date și rezultate calitative;
2. *metodă mixtă exploratorie*: cercetarea începe de la culegerea datelor de natură calitativă urmată de date și rezultate cantitative;
3. *metoda mixtă de triangulare*: toate datele și rezultatele sunt analizate concomitent calitativ și cantitativ.

Tabelul nr. 2.X. Metodele de colectare a datelor
în cercetarea calitativă vs. cantitativă

Tip de metodă de cercetare	Metoda de cercetare	Context de utilizare
<i>Cantitativă</i>	Observația	Pentru a înțelege în profunzime un fenomen în cadrul său natural.
	Studiul de caz	Pentru a înțelege comportamentul unui individ, grup sau context.
	Interviul	Pentru a intra în profunzimea unui subiect.
	Focus grup	

Tip de metodă de cercetare	Metoda de cercetare	Context de utilizare
<i>Calitativă</i>	Analiza de conținut	Pentru a analiza evoluția sau aspectele de finețe a unor materiale.
	Experimentul Ancheta	Pentru a testa relația cauză-efect. Pentru a înțelege caracteristicile generale ale unei populații.
<i>Mixtă</i>	Analiza de conținut	Pentru a cuantifica progresul, evoluția.
	Observația	Pentru a înțelege în profunzime un fenomen în cadrul său natural și a cuantifica modificările existente
	Interviul Focus grup Ancheta	Pentru a analiza în profunzime un subiect și a cuantifica datele. Pentru a înțelege caracteristicile generale ale unei populații și aspectele de finețe care stau în spatele acestora.
	Analiza de conținut	Pentru a analiza și cuantifica evoluția sau aspectele de finețe ale unor materiale curriculare, produse ale învățării.

B. Metode de analiză și prelucrare a datelor

Selectarea metodelor de analiză a datelor se află în strânsă corelație cu tipologia datelor colectate și modalitatea în care acestea sunt pregătite pentru prelucrare. În aceste condiții datele pot fi interpretate calitativ, cantitativ sau mixt. Spre exemplu, rezultatele la un test de evaluare a cunoștințelor pot fi cuantificate numeric, dar pot de asemenea, să analizeze aspecte de finețe, respectiv tip de erori apărute în procesul de rezolvare al itemilor.

În general, *metodele de analiză calitativă* sunt utilizate pentru a înțelege în profunzime o idee, fenomen, opinie etc. Acestea sunt utilizate pentru a interpreta datele colectate prin intermediul anchetei bazate pe chestionar cu întrebări deschise, răspunsurile din cadrul interviurilor sau a focus grupurilor. Interpretarea acestor date se axează predominant pe text și mai puțin pe cifre, scopul fiind acela de înțelegere în profunzime a aspectelor studiate. Așadar, analiza datelor se realizează cu o mare flexibilitate bazându-se pe cunoștințele și capacitatea cercetătorului de a reflecta și interpreta corect relațiile existente între acestea (vezi Capitolul XIII).

Metodele de analiză cantitativă au la bază cifre și statistici în baza cărora se vor stabili frecvențe, medii, corelații sau relații cauză-efect (vezi Capitolul

XII). Dacă aceste date au fost extrase de la un eșantion reprezentativ, rezultatele pot fi ușor standardizate și preluate de către alți cercetători.

Tabelul nr. 3.X. Metode de cercetare pentru analiza datelor

Metoda de cercetare	Tip de cercetare	Context de utilizare
<i>Analiza statistică</i>	Cantitativă	Pentru a stabili frecvențe, corelații, relații cauză-efect, mediere etc.
<i>Meta-analiza</i>	Cantitativă	Pentru a analiza statistic rezultatele obținute la nivelul mai multor studii ce au vizat același subiect de cercetare.
<i>Analiza tematică</i>	Mixtă	Pentru a analiza datele colectate prin intermediul chestionarelor, interviurilor focus grupurilor asupra unui subiect/ tematică de cercetare.

X.3. Metoda observației

X.3.1. Delimitări conceptuale

Trăsătura distinctă a observației ca proces de cercetare constă în oferirea oportunității de a colecta date „live” privind diferite comportamente, situații, fenomene sociale. Așadar, observația este definită ca fiind actul de urmărire și descriere sistematică a comportamentelor și evenimentelor studiate ce au loc în mediul social natural (Banister et al., 1995 apud Băban, 2000, p. 323), iar studiile observaționale sunt demersuri investigative ce „implică înregistrarea sistematică a fenomenelor observabile sau a comportamentelor” într-un astfel de cadru (Gorman & Clayton, 2005, p. 40). Așadar, observația îi oferă cercetătorului posibilitatea de a verifica realitatea. Cu toate acestea ea poate fi supusă unor erori în cazul în care cercetătorul nu este instruit adecvat în acest sens. Forsythe (1998) consideră că indivizii fără instruirea formală în această metodă nu vor obține o cercetare fiabilă și validă. În același timp, Kothari (2004) subliniază necesitatea operaționalizării elementelor urmărite, din prisma unor definiții de lucru, valide și comprehensibile, astfel încât datele colectate să fie lipsite de ambiguitate sau irelevanță. Așadar, înainte de a începe un studiu observațional ar fi indicat să se apeleze la o fundamentare aprofundată a literaturii de specialitate, fapt care va preveni cercetătorul asupra unor dovezi deja existente și în același

IBRIS | We know books

timp îi va oferi informații relevante privind modalitatea de evitare a potențialelor erori de procedură (Sandstrom & Sandstrom, 1995).

În funcție de designul cercetării, observatorul poate adopta o varietate de roluri cu scopul de a urmări comportamentul uman. În acest sens, Dinică și Mihalcea (2016, p. 130) creionează trei potențiale situații observaționale, unde cercetătorul își poate asuma diferite roluri:

1. Rolul *observatorului periferic*: - cercetătorul adoptă o poziție pasivă, de neimplicare în grup pentru a se evita distorsionarea datelor colectate.
2. Rolul *observatorului activ*: - cercetătorul se implică activ în viața grupului pentru a obține informații pertinente, de multe ori inaccesibile unui observator pasiv sau extern.
3. Rolul *observatorului complet*: „poziție pe care o preferă cei care se angajează întru totul în viața comunității respective și practic urmăresc să nu se simtă vreo diferență între ei și ceilalți membrii ai comunității”, respectiv cercetătorul este parte integrantă a grupului observat.

Observația oferă posibilitatea de a se colecta date cu o puternică validitate ecologică, însă sensibile la contexte, fapt pentru care capacitatea de reflectare și de realizare a inferențelor este esențială (Moyles et al., 2002). Dintre categoriile mari de date ce pot fi colectate prin intermediul acestei metode sunt (Kothari, 2004):

1. Contextul/ cadrul fizic (mediul fizic și organizarea acestuia).
2. Cadrul uman (rețelele sociale, caracteristici ale grupului etc.).
3. Interacțiunea (relațiile dintre membrii grupului, modalități de interacțiune).
4. Programe educaționale (resurse, modalitatea de organizare, stiluri de predare, conținuturi curriculare).

X.3.2. Tipologii ale metodei observației

Modalitatea de realizare a observațiilor se întinde pe un continuum, de la observația nestructurată până la cea structurată și foarte riguros realizată. În acest context, *observația sistematică sau structurată* va pleca de la o serie de

coordonate clar stabilite, ghidând observatorul spre comportamente țintite, ceea ce îl va ajuta să organizeze în avans aspectele urmărite. Acest fapt impune existența unor ipoteze de lucru și implicit variabile ce urmează a fi observate și ulterior analizate, pentru a confirma sau infirma premisele cercetării. Pentru a putea demara un astfel de demers se impune un timp mai îndelungat de pregătire (analiza literaturii de specialitate, delimitarea clară a conceptelor, organizarea aspectelor studiate pe categorii), însă analiza datelor se va realiza foarte rapid, deoarece datele colectate sunt organizate riguros și sistematic. Observația sistematică s-a dezvoltat din nevoia de a controla anumite variabile din mediul natural, aceasta având un caracter constatativ și de diagnoză, iar principalul instrument utilizat în această categorie îl constituie *grila de observație* (vezi Capitolul XI). Așadar, observația sistematică permite cercetătorului să genereze date numerice în baza observațiilor realizate. Aceste date numerice pot facilita realizarea unor comparații între diferite situații date, să se stabilească frecvențe, modele comportamentale sau tendințe.

Observația nestructurată sau naturală presupune înregistrarea comportamentelor unor persoane sau grupuri de persoane în mediul lor de viață. Acest tip de observație impune o descriere acurată a faptelor și o interpretare obiectivă a lor, fără a porni de la ipoteze dinainte stabilite. În acest cadru datele pot fi colectate foarte repede, însă prelucrarea acestora poate consuma o cantitate mare de energie și timp. Plecând de la tehnicile utilizate, observația nestructurată se poate realiza din prisma a trei situații (Crașovan, 2011, p. 65):

1. observator prezent însă ignorat în mediul observațional;
2. observator ascuns;
3. observator care utilizează „diverse metode de înregistrare a datelor”.

În schimb, *observația semi-structurată* impune selectarea unei liste de probleme ce urmează a fi observate, însă datele colectate vor fi foarte vaste și mai puțin organizate. Kothari (2004) recomandă utilizarea acestei forme de observație ca demers precursor în explorarea unor fenomene care ulterior vor putea deveni generatoare de ipoteze, iar instrumentul utilizat în acest sens sunt *protocoalele de observație* sau *jurnalele de observație* (vezi Capitolul XI).

Plecând de la rolul pe care îl ocupă observatorul în procesul de colectare a datelor, literatura de specialitate distinge între: observația non-participativă, observația participativă și autoobservația. *Observația non-participativă*, se definește prin rolul cercetătorului care este un observator extern al fenomenului studiat ceea ce îi permite ca datele colectate să se realizeze într-o modalitate cât se poate de obiectivă. Cu toate acestea, observația non-participativă nu oferă date privind profunzimea fenomenului, informațiile fiind adesea de suprafață, accesibile observatorului nefamiliarizat cu contextul în amploarea sa (Șandor, 2013).

Printr-o integrare fizică a observatorului în mediul analizat, *observația participativă* oferă posibilitatea unei înțelegeri mai profunde a subiectului studiat, însă adesea pot să apară distorsiuni în colectarea datelor ca efect al atașamentului dezvoltat de observator față de activitate sau membrii grupului observat.

Autoobservația este o categorie aparte a acestei metode de cercetare. Aceasta constă în observarea conduitei și a trăirilor personale, ceea ce presupune o înaltă exigență față de sine și un spirit autocritic dezvoltat. Cele mai utilizate instrumente sunt: jurnalele, fișele de monitorizare și autoraportul (Adler & Adler, 1994). În funcție de momentul realizării și, implicit, al colectării datelor, Crașovan (2011) încearcă să delimiteze metoda autoobservației în două categorii: autoobservația directă, nemijlocită și autoobservația retrospectivă, pe baza memoriei.

În cazul *autoobservației directe*, persoana care este observator al propriului comportament, realizează activitatea de observație a propriei conduite, reacții și trăiri personale, în baza unor indicatori clar delimitați.

Autoobservația retrospectivă se realizează „pe baza meditației asupra unor anumite momente, perioade din viață, fapte petrecute într-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat. Având avantajul posibilității de a realiza acțiunea în mod repetat, raportat la același interval de timp și aceleași evenimente, autoobservația retrospectivă oferă analiza evenimentelor din unghiuri și puncte de vedere diferite, ceea ce ne permite să ajungem la concluzii mai veridice privind propria noastră personalitate” (Crașovan, 2011, p. 67).